

Social Sciences Indexed

International
SOCIAL MENTALITY AND
RESEARCHER THINKERS JOURNAL
Open Access Refereed E-Journal & Refereed & Indexed
SMARTjournal (ISSN:2630-631X)

Architecture, Culture, Economics and Administration, Educational Sciences, Engineering, Fine Arts, History, Language, Literature, Pedagogy, Psychology, Religion, Sociology, Tourism and Tourism Management & Other Disciplines in Social Sciences

2019

Vol:5, Issue:19

pp.728-746

www.smartofjournal.com

editorsmartjournal@gmail.com

SAVAŞ MECLİSİ (TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ)

ASSEMBLY OF WAR (GRAND NATIONAL ASSEMBLY OF TURKEY)

Prof. Dr. M. Salih MERCAN

Bitlis Eren Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Bitlis/Türkiye

Article Arrival Date : 24.03.2019

Article Published Date : 08.05.2019

Article Type : Research Article

Doi Number : <http://dx.doi.org/10.31576/smryj.269>

Reference : Mercan, M.S. (2019). "Savaş Meclisi (Türkiye Büyük Millet Meclisi)", International Social Mentality And Researcher Thinkers Journal, 5(19): 728-746

ÖZET

Mondros Ateşkes Antlaşmasıyla Türklerin elinden her şeyleri alınıyordu Antlaşmanın 7. Maddesi ile İtilaf Devletleri, güvenliklerini tehdit edecek durumla karşılaştıkları takdirde, işgal etmedikleri yerleri işgal altına alacaklarını pekiştirmişlerdi. Bu bölgelerin Türk Olmayan unsurları güvensizlik ve Türk zulmü altında olduklarını kışkırtıcı telgraflarla ilan ederek işgal davetçisi rolünü oynamışlardır. İşgalci devletlerde bu çağrıya gönülden katılmışlardır. Özellikle İngilizler, Osmanlı ülkesindeki Rum, Ermeni, Arap, Kürt gibi unsurları hem birbirinden çeşitli vaatlerle ayırmak, hem de Türkler aleyhinde birleştirerek kışkırtmak için büyük çaba harcamışlardır. İşgalcilerin dayandıkları gerekçeler Türkler aleyhindeki klasik suçlama kampanyasına dayandırılmıştır. Buna göre önce Türkler uygar değildiler, sonrada, özellikle jön Türk olarak adlandırdıkları ittihatçılar, ülkeyi uzun dertlere ve ıstıraplara boğmuşlardı.

İstanbul Hükümeti Barış Konferansına sunduğu muhtıralarında bu görüşün ikinci kısmına, canı gönülden katılmıştır ve Birinci Dünya Savaşına girme sorumluluğunu İttihatçılar yüklemişlerdi. Fakat büyük bir Türk düşmanı ve Paris'teki "Onlar Konseyi'nin başı olan Fransız Başbakanı Georges Clemenceau, bu tezi yeterli bulmamış, Türkleri tüm olarak sorumlu saymıştır. Ana problem, Osmanlı ülkesinin parçalanmasıydı. Türkler de topun ağzındaydılar.

Galip Devletler batı uygarlığını temsil ettikleri iddiasında idiler: Kendileri dışında olanlar - savaşı yitirdikleri için olacak - uygar değildi. Hele, Osmanlı ülkesi içinde olanları yetiştirmek ve eğitmek gerekiyordu. Himaye ve manda formülleri bu amaçla ortaya atılmıştır. Türkler için Anadolu ortasında, küçük bir vatan haritası çizilmişti. Sevr Antlaşması bu yeni düzenin güvence belgesi olacaktı.

12 Ocak 1920'de İstanbul'da toplanan meclis, Misak-ı Milli kararı dışında kendini gösteremedi ve 16 Mart 1920'de İstanbul'un işgali ve Meclisin basılması üzerine çalışmalarını durdurdu. 23 Nisan 1920'de TBMM.'nin açılışıyla politika merkezi Ankara'ya kaydı. Çünkü 18 Mart günü Rıza Nur ve arkadaşlarının bilinçli olarak verdikleri önerge üzerine Meclis kendi iradesiyle toplantılarını süresiz erteleme kararı aldı. Böylece, ileride başka şartlarda ve yerde kendini yeniden toplama imkânını hukuken elinde tutmuş oluyordu. Yeni toplantıya ve toplantı yerine geçişte bu karar bir meşruluk köprüsü oluşturacaktır. Önergenin ve kararın bir nedeni de Padişah'ın önüne geçmek, fesih imkânını bir yana itmek, Saray'ı Meclis'in geleceği konusunda söz sahibi olmaktan çıkarmaktır. Meclis-i Mebusan'ın almış olduğu faaliyetlerini tatil kararı, meşruluk köprüsünü daha da sağlamlaştırdı. Mebusan Reisi Celalettin Arif Bey'in olumlu tavrı ve Ankara'ya geçmesi, ibreyi kesin bir şekilde yeni girişim yönüne, yani Ankara'ya döndürdü.

İstanbul'un işgalini öğrenir öğrenmez, Mustafa Kemal Paşa'nın ilk düşündüğü husus, Ankara'da bir meclis toplamak olmuştu. Bir yandan belli tedbirler alırken, bir yandan da, meclisin özelliği ve nasıl toplanacağı konusunda Ankara'da görüşülmekteydi. Çalışmalar uzun sürmedi. Toplanacak meclisin, bir "müessesani meclis" yani "kurucu meclis" olması kararlaştırıldı. Meclis üyelerinin seçiminin suretle yapılması ve bunu sağlamak için de seçim kanununa bağlı kalmadan seçimlerin pratik bir yolla sonuçlandırılması uygun görüldü. Fakat varılan kararları bir seçim emri şeklinde ilgililere bildirilmesinin mahzurları vardı. Bunun için, önce Kolordu Komutanlarının düşüncelerini öğrenmek isteyen Mustafa Kemal Paşa, "Aşağıda belirtilen suretin gerek esasının ve gerekse tatbikatının tasvip edildiğini veyahut değiştirilmesi

uygun görülen noktaların yarın sabaha kadar bildirilmesini rica ederim ve yüksek muvafakatleri alındıktan sonra tamim edileceği maruzdur” kaydı ile “Suret” başlığı altında şu telgrafi yazdı.

Anahtar Kelimeler: Mondros, İşgal, İstanbul, Savaş, Konferans, Meclis

ABSTRACT

All things were taken from the hands of the Turks through the Armistice of Mondros Armistice. Article 7 of the Treaty and the Allies strengthened the occupation of places they did not occupy, if they were to threaten their security. The non-Turkic elements of these regions have proved to be insecure and under Turkish cruelty by provocative telegraphs, inviting occupation. In the invader states they have been heartily participating in this call. In particular, the British have made great efforts to separate the Greek, Armenian, Arab and Kurdish elements of the Ottoman territory from each other with various promises and to combine them against the Turks. The reasons for the occupiers are based on the classic blame campaign against the Turks. According to this, first the Turks are not civilized, and later the ijtihatlar, especially called jön Türk, struggled the country with long troubles and suffering. The second part of this opinion in the memorandum presented by the Istanbul Government Peace Conference, the soul has been participating in heartfelt and the İttihatlar had been responsible for entering the First World War. But a big enemy of Turks and Parisian Prime Minister Georges Clemenceau, who is the head of the Council, did not find this enough and considered Turks entirely responsible. The main problem was the disintegration of the Ottoman territory. Turks are also in the mouth of the ball.

The victorious states were of the opinion that they represented western civilizations: those who were out of themselves - because they lost the war - were not civilized. Hele, it was necessary to train and educate those who were in the Ottoman country. Himaye and buffalo formulas were introduced for this purpose. In the middle of Anatolia for Turks, a small homeland map was drawn. The Treaty of Sevres would be the assurance document for this new order.

The assembly, which was convened in Istanbul on January 12, 1920, could not show itself apart from the Misak-ı Milli decision and stopped working on the invasion of Istanbul and the printing of the Assembly on 16 March 1920. On April 23, 1920, the policy center was registered with Ankara with the opening of the Turkish Grand National Assembly. Because, on 18 March, Rıza Nur and his colleagues consciously decided to postpone their meetings on their own initiative for an indefinite period. Thus, he was legally in possession of the opportunity to regain himself in other circumstances and in the future. In the transition to the new meeting and meeting, this decision will constitute a bridge of legitimacy. One reason for the proclamation and the decision was to move ahead of the Sultan, to push aside the opportunity for termination, to remove the palace from having a say in the future of the Assembly. The decision of the Meclis-i Mebusan has strengthened the holiday decision, the legitimacy bridge. Reverend Celalettin Arif Bey's positive attitude and his passing to Ankara turned the ibire into a new initiative, namely to Ankara.

The fact that Mustafa Kemal Pasha first thought that he did not learn how to occupy Istanbul was an assembly in Ankara. On the one hand, while taking certain measures, on the other hand the nature of the assembly and how it would be gathered was discussed in Ankara. The work did not last long. It was decided that the assembly to be assembled would be an "institutional assembly" or "constituent assembly". It has been deemed appropriate that the election of the members of the Assembly shall be held in force and that the election shall be concluded in a practical way without being bound by election law. But there were drawbacks to being informed about the decisions made in the form of an election order. Mustafa Kemal Pasha, who wanted to learn the thoughts of the Corps Commanders first, would like to be informed of the following procedure and the necessity of the exercise, if necessary, or the appropriate points to be changed tomorrow by sabbath, and the "Surat" title with the exposition to be fixed after receiving the high consent He wrote the telegram below.

Keywords: Mondros, Occupation, Istanbul, War, Conference, Parliament

1. GİRİŞ

Türk Kurtuluş Savaşı daha 1918 Kasım ayında başladığı söylenebilir. Çünkü Osmanlı Devleti'nin ileri görüşlü yüksek rütbeli subayları, gidişatın iyi bir istikamette olmadığını anladıklarından Mütareke'nin hemen ardından vatanın işgalden kurtarılması için bir önlem alma arayışı içine girdiler. Bu amaçla aralarında Kazım Karabekir, Ali Fuad (Cebesoy), Yusuf İzzettin Paşa ve Cafer Tayyar Bey gibi güvenilir kişilerin bulunduğu bazı isimleri daha ilk günlerde hemen İstanbul'a çağırdılar ve bunları önemli askeri birliklerin başına getirdiler. Gayeleri yurdu savunmaktı.¹

Nitekim savaşın sonucu az çok belli olmaya başladığı son aylarda, Osmanlı Devlet Erkânı daha savaş sürerken bazı tedbirlerin alınmasını zaruri görmüşler ve tamamen iş işten geçmeden önce, devletin son kalesi sayılan Anadolu'nun muhafazası için çareler düşünmeye başladılar ve bir kısım

¹ Osman Özsoy, Saltanattan Cumhuriyete Kurtuluş Savaşı Olaylar-Belgeler-Gerçekler, İstanbul, 2007, s.107

önlemler de almışlardı. Hatta Erzurum ve Kafkasya'daki orduların dağılmaması, silah ve cephanelerin teslim edilmemesi yönünde bir kısım talimatlar verilmişti.²

Bu amaçla Talat Paşa, İzmit'te, Enver Paşa'da Bandırma ve Balıkesir yöresinde direniş cemiyetleri kurmaya başlamışlardı. Daha savaş sona ermeden Ecevit ormanlarında, Ankara'da, Bozdağı'nda, Toros, Sille ve Mardan dağlarında ve Pozantı'daki gizli silah depolarında yığınaklar yapılmaya başlanmıştı. Diğer bazı kaynaklar daha 1918'de Erzurum, Kayseri, Kastamonu ve Salihli'de Teşkilat'ı Mahsusa'nın silah depoladığından bahseder. Bu depolardaki silahların daha sonraki ay ve yıllarda gelişip büyüyen milli direniş hareketini teçhiz etmek için kullanıldığında kuşku yoktur.³

Mondros Mütarekesini izleyen hemen ilk günlerde Beyşehir süvari alayına tayin edilen Kurmay Binbaşı Nazım Bey, daha o tarihlerde Toroslardaki aşiretlerle temasa geçerek hep birlikte yurdu savunma harekâtına girişilebileceği konusunda önemli bir adım attı. Hatta Çeçenler arasında teşkilat kurarak topraklarını savunmaları için onlara silah bile dağıttı. İzmir'in işgalinin hemen ardından 23 Mayıs'ta Harbiye Nezareti'ne bir yazı gönderen 57.Tümen Komutanı Albay Şefik Bey, "Durumun düzeltilmesi için Kuvayı Milliye teşkilatı vücuda getirilmesinin en iyi bir tedbir olacağını" teklif etti. Yazıyı inceleyen Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Cevat Paşa bu yazının altına, "bu teklif çok önemlidir. Gereğinin yerine getirilmesi için acele edilmesi lazımdır" şeklinde bir kayıt düştü.⁴

Mondros Mütarekesinin imzası üzerinden ne kadar geçmişti 30 Ekim 1918 ile 23 Nisan 1920 arasında, on yedi ay ve yirmi üç günlük zaman vardı amma, bir milletin hayatı içinde, sadece bir an olan devrede, Türk Milleti, karşısındaki "Dünya yüzünde görülmemiş galibiyetin azametli temsilcilerine" verdikleri ölüm kararını reddetmiş, canını dişine takmış, millet olarak devletsiz ve lidersiz sahneye çıkmış, nihayet bir buçuk yıla sıkışmış zaman içinde, milli bir devlete sahip olabileme kudretini de ispat etmişti: İşte 23 Nisan 1920 de, Büyük Millet Meclisinin imparatorluğun sarı yüzü, bitkin ve stebinin mahzun bağrında mahzun ve çilekeş Ankara'sında, yarı kalmış bir okul binasının salonuna sıkışmış olarak, maddeten tevazuun altında kalacak kadar basit, manen yeni bir dünya görüşü açacak kadar zengin ve engin hava içinde milli kaderi ele aldığı gündür: Bu günün, böylesine geleceğini, dost düşman hiç kimse tahmin etmiyordu, edemezdi de:

2. BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NE DOĞRU

Anadolu insanını, harekete geçiren en önemli faktör İzmir'in işgali oldu. Yunanlıların Anadolu topraklarına ayak basması "Bağımsızlık için silaha sarılma zamanının geldiği" yolundaki düşüncenin fitilini ateşleyen en önemli faktör oldu. Bunun içindir ki silahlı veya silahlısı, varlıklı veya fakir birçok insan, bağımsızlığa kavuşmak için kendinden biraz daha iyi liyakatli olduğuna inandığı kişilerin peşine takılma konusunda hiç tereddüt göstermedi. Anadolu insanı topraklarını savunma konusunda öylesine süratle hareket etti ki, Mesela Ödemiş'te milli kuvvetler 48 saat içinde toparlanıp mevzilenerek ateşe hazır vaziyete gelmişlerdi. Nitekim eli silah tutan herkes, Anadolu'nun her bir köyünde, kasabasında ve şehrinde bulunan halk tarafından kendilerine saygı duyulan, sevilen ve sözü dinlenen bu insanların ya bizzat emri altına girdiler, ya da onların tavsiye ettiği insanların yanına giderek birlikte hareket ettiler.⁵

Mondros Ateşkes Antlaşmasıyla Türklerin elinden her şeyleri alınıyordu Antlaşmanın 7. Maddesi ile İtilaf Devletleri, güvenliklerini tehdit edecek durumla karşılaştıkları takdirde, işgal etmedikleri yerleri işgal altına alacaklarını pekiştirmişlerdi. Bu bölgelerin Türk Olmayan unsurları güvensizlik ve Türk zulmü altında olduklarını vellelei telgaraflarla ilan ederek işgal davetçisi rolünü oynamışlardır. İşgalci devletlerde bu çağrıya gönülden katılmışlardır. Özellikle İngilizler, Osmanlı ülkesindeki Rum, Ermeni, Arap, Kürt gibi unsurları hem birbirinden çeşitli vaatlerle ayırmak, hem de Türkler aleyhinde birleştirerek kışkırtmak için büyük çaba harcamışlardır. İşgalcilerin

² -Özsoy, a.g.e. s. 407

³ -Özsoy, a. g. e. gös. Yer.

⁴ -Osman Özsoy, Saltanat'tan Cumhuriyet'e Giden Yolda Kurtuluş Savaşı'nın Perde Arkası, İstanbul, 1999, s.124,

⁵ - Osman Özsoy, Saltanattan Cumhuriyete Kurtuluş Savaşı Olaylar-Belgeler-Gerçekler, İstanbul, 2007, s. 109

dayandıkları gerekçeler Türkler aleyhindeki klasik suçlama kampanyasına dayandırılmıştır. Buna göre önce Türkler uygar değildirler, sonrada, özellikle jön Türk olarak adlandıkları ittihatçılar, ülkeyi uzun dertlere ve ıstıraplara boğmuşlardı⁶

İstanbul Hükümeti Barış Konferansına sunduğu muhtıralarında bu görüşün ikinci kısmına, canı gönülden katılmıştır ve Birinci Dünya Savaşına girme sorumluluğunu İttihatçılar yüklemişlerdi. Fakat büyük bir Türk düşmanı ve Paris'teki "Onlar Konseyi'nin başı olan Fransız Başbakanı Georges Cleemenceau, bu tezi yeterli bulmamış, Türkleri tüm olarak sorumlu saymıştır. Ana problem, Osmanlı ülkesinin parçalanmasıydı. Türklerde topun ağzındaydılar.

Galip Devletler batı uygarlığını temsil ettikleri iddiasında idiler: Kendileri dışında olanlar savaşı yitirdikleri için olacak – uygar değildi. Hele, Osmanlı ülkesi içinde olanları yetiştirmek ve eğitmek gerekiyordu. Himaye ve manda formülleri bu amaçla ortaya atılmıştır. Türkler için Anadolu ortasında, küçük bir vatan haritası çizilmişti. Sevr Antlaşması bu yeni düzenin güvence belgesi olacaktı.⁷

Kanun-i Esasi'nin 23 Aralık 1876'da ilanından sonra, Meclis-i Mebusan (Parlamento) toplanmıştır. Parlamento, padişah tarafından seçilerek gelen 25 üyeli Ayan Meclisi ile iki derece de seçimi kazanan 130 üyeli Mebusan Meclisi'nden oluşuyordu. Öncelikle il genel meclisi üyeleri seçilecek daha sonra da bunlar aralarında Mebusan Meclisi üyelerini seçeceklerdi. Milletvekili seçimi için sancak esasına göre 29 ayrı seçim bölgesi oluşturulmuştu. Mebusan Meclisinin 80'ni Müslüman, 50'si gayrimüslim idi. Ancak her vilayet gösterilen sayıda milletvekili seçip İstanbul'a gönderemedi. Bu yüzden ilk meclisin 115 ile 117 arasında değişti. Parlamenteoya gelen mebusların 69'u Müslüman 46'sı gayrimüslim idi. İki meclisin birden toplanması halinde buna Meclis-i Umumi deniyordu. Mebusan Meclis ilk olarak 1877'de açılmıştı, bu meclis kısa ömürlü oldu. Kanun-u Esasi'nin padişaha verdiği yetkiye dayanılarak Şubat 1878'de kapanmıştı. Yeniden 1908'de açılmış ve çalışmalarını 1918'e kadar sürdürmüştü. Aynı yılın sonunda Padişah Vahdettin tarafından kapatılmış, hükümet çalışmalarını meclis denetiminden yoksun sürdürmeye başlamıştı.⁸

Mütareke imzalandığı zaman, Meclis-i Umuminin 3. Yasama dönemi sürmekteydi. Bu dönem 1330 (1914) genel seçim sonucu 1 Mayıs 1914'te başlamıştı. İttihat ve Terakki, 1913 yılından beri kendi hâkimiyeti altında tek partili bir rejim kurduğu için, muhalefetsiz ya da muhalifi yok denecek kadar az bir mebusan Meclisi kurulmuştu. 3. Yasama dönemi, ikinci meşrutiyetin en uzun parlamentolu dönemi olmuştur. Değiştirilen 69. Maddesi gereğince, savaş nedeniyle bir yıl uzatılmıştır.⁹

1919'da Anadolu Hareketi'nin baskısı sonucu yapılan iki dereceli seçim sonucunda meclis 12 Ocak 1920'de toplandı. Müdafaa-i Hukukçular çoğunlukta idi. Karakol grubu ve mandacılar da vardı. Ayan, Saray yanlısı bir tutum içindeydi. Mebusan'da Müdafaa-i Hukukçular Mustafa Kemal Paşa'nın istediği bu ad altında grup kuramadılar. "Felah-i Vatan" grubunu oluşturdular. Tavrıları uzlaşmacı ve ürkekti. İstanbul'un havası onları da gevşetmiş gibiydi. Meclis'in büyük ve tek başarısı Misak-ı Milli'yi kabul etmek oldu. Metin daha önce Ankara'da Mustafa Kemal Paşa tarafından ana çizgileriyle oluşturulmuştu. 28 Ocak 1920'günü Ahd-ı Milli adıyla ilan edildi.¹⁰

Felâhı Vatan grubunda müzakerelerden sonra kabul edilen "Misakı Milli" meclis matbaasında bastırılmıştır. Misakı Milli Kararları aynen şöyledir:

"Zirde vazıülümza Osmanlı Meclis Mebusan azaları istiklali devlet ve istikbali milletin, haklı ve devamlı bir sulha nakliyat için ihtiyar edeceği fedakârlığın haddi azamisini muntazamın olan esasatımezkure haricinde payidar bir Osmanlı saltanat ve cemiyetinin devamı vücudu gayri mümkün bulunduğunu kabul ve tasdik eylemiştir".

⁶ -Tank Zafer Tunaya, Türkiye'de Siyasal Gelişmeler 1876-1938, İstanbul, 2003, s.6

⁷ -Tunaya, a.g.e. s. 7

⁸ -Orhan Doğan, Atatürk ilkeleri ve İnkilâp Tarihi, Ankara 2010, s.78

⁹ -Rıdvan Akın, TBMM Devleti (1920-1923) Birinci Meclis Döneminde Devlet Erkleri ve İdare, İstanbul, 2001, s.41

¹⁰ -Bülent Tanör, Kuruluş ve Kurtuluş, İstanbul, 2009, s. 111

Madde 1. Devleti Osmaniye'nin münhasıran Arap ekseriyetiyle meskûn olup 30 Teşrinievvel 1334 tarihli mütarekenin hini akdinde muhasım orduların işgali altında kalan aksamının mukadderatı, ahalsinin serbestçe beyan edecekleri araya tevfikân tayin edilmek üzere lazım geleceğinden mezkûr hattı mütareke dâhil ve haricinde dinen, ırken ve emelen müttehit ve yekdiğerine karşı hükümeti müteakabile ve fedakârlık hissiyatıyla meşhun ve hukuki ırkiye ve içtimaaiyeleriyle şeraiti muhitiyeyelerine tamamıyla riayetkâr Osmanlı İslam ekseriyetiyle meskûn bulunan aksamın heyeti mecmuası hakikaten veya hükmen hiçbir sebeple tefrik kabul etmez bir küldür.

Madde 2. Ahalisi ilk serbest kaldıkları zamanda araya ammeleriyle ana vatana iltihak etmiş olan elviyei selase için ledelicap tekrar serbestçe arayı ammeye müracaat edilmesini kabul ederiz.

Madde 3. Türkiye sulha tailk edilen Garbi Trakya vaziyeti hukukiyesinin tespiti de sekenesinin kemali hürriyetle beyan edecekleri araya taban vaki olmalıdır.

Madde 4. Makarrı hilafeti İslamiye ve payitahtı saltanatı seniye ve merkezi hükümeti Osmaniye olan İstanbul şehri ile Marmara denizinin emniyeti her türlü halelden masum olmalıdır. Bu esas mahfuz kalmak şartıyla Akdeniz ve Karadeniz boğazlarının ticaret ve münakalatı âleme küşadı hakkında bizimle sair bilumum alakadar devletlerin müttefikân verecekleri karar muteberdir.

Madde 5. Düveli İtilafıye ile muhasımları ve bazı müşrikleri arasında takarrür eden esasatı ahdiye dairesinde dairesinde ekalliyetlerin hukuku, memaliki mütecaviredeki Müslüman ahalinin de aynı hukuktan istifade etmesiyle- tarafımızdan teyit ve temin edilecektir.

Madde 6. Milli ve iktisadi inkişafımız dairei imkâna girmek ve daha asri bir idarei muntazam şeklinde tedviri umura muvaffak olabilmek için her devlet gibi bizim de temini inkişafatımızda istiklal ve serbestlik tammeye mazhar olmamız üssülesası hayat ve hakkımızdır. Bu sebeple siyasi, adli, mali ve sair inkişafımıza mani kuyuda muhalifiz.

Tahakkuk edecek düyunatımızın şeraiti tesviyesi de bu esasa mugayir olmayacaktır.¹¹
30 Kanunisani 1336

Sivas Kongresi açıldığında (4 Eylül 1919) Ali Fuat Paşa Eskişehir-İzmit bölgesinde Kuva-yı Milliye'i organize ediyordu ve kongre kararıyla kendine Garbi Anadolu Umum Kuva-yı Milliye Kumandanlığı verildi. Sivas'taki kumandanlar toplantısı için Sivas'a gelen (8 Kasım 1919) Ali Fuat Paşa, üç hafta Sivas'ta kaldıktan sonra 12 Aralık'ta Ankara'ya döndü. Heyet-i Temsiliye'nin Ankara'ya yerleşmesi için hazırlanıp 27 Aralık 1919'da Mustafa Kemal'i karşıladı. Heyet-i Temsiliye'nin Ankara'ya taşındığı günlerde Anadolu'da seçimler yapıyordu. Hürriyet-İtilafçılar ve azınlıklar seçimlere katılmamıştı. Anadolu'daki ittihatçı örgüt ve sempatizanları Milli Hareketi desteklemiştir. Heyet-i Temsiliye bir genelge ile seçilen mebusların Ankara'ya uğradıktan sonra İstanbul'a gitmelerini istemişti. Ankara'ya gelenler Kolordu karargâhı ve M. Kemal'e uğruyor, Milli Hareketin amacı anlatıldıktan sonra İstanbul'un yolunu tutuyorlardı. Kendisi de mebus seçilen Mustafa Kemal Ankara'da kalacak, müdafaa-i hukukçu mebuslar, Milli Harekâtı İstanbul'da savunacaklardı.¹² Ocak 1920'de İstanbul'da toplanan meclis, Misak-ı Milli kararı dışında kendini gösteremedi ve 16 Mart 1920'de İstanbul'un işgali ve Meclisin basılması üzerine çalışmasını durdurdu. 23 Nisan 1920'de TBMM.'nin açılışıyla politika merkezi Ankara'ya kaydı.¹² Çünkü 18 Mart günü Rıza Nur ve arkadaşlarının bilinçli olarak verdikleri önerge üzerine Meclis kendi iradesiyle toplantılarını süresiz erteleme kararı aldı. Böylece, ileride başka şartlarda ve yerde kendini yeniden toplama imkânını hukuken elinde tutmuş oluyordu. Yeni toplantıya ve toplantı yerine geçişte bu karar bir meşruluk köprüsü olacaktır. Önergenin ve kararın bir nedeni de Padişah'ın önüne geçmek, fesih imkânını bir yana itmek, Saray'ı Meclis'in geleceği konusunda söz sahibi olmaktan çıkarmaktı. Meclis-i Mebusan'ın almış olduğu faaliyetlerini tatil kararı, meşruluk

¹¹ -Mazhar Müffit Kansu, Erzurum'dan Ölümüne kadar Atatürk'le Beraber, Ankara, 1998, II, s.541-542

¹² -Ali Fuat Cebesoy, Siyasi Hatıralar Büyük Zaferden Lozan'a Lozan'dan Cumhuriyete, I/II, s. 36

köprüsünü daha da sağlamlaştırdı. Mebusan Reisi Celalettin Arif Bey'in olumlu tavrı ve Ankara'ya geçmesi, ibreyi kesin bir şekilde yeni girişim yönüne, yani Ankara'ya döndürdü¹³

İstanbul'un işgalini öğrenir öğrenmez, Mustafa Kemal Paşa'nın ilk düşündüğü husus, Ankara'da bir meclis toplamak olmuştur. Bir yandan belli tedbirler alırken, bir yandan da, meclisin özelliği ve nasıl toplanacağı konusunda Ankara'da görüşülmekteydi. Çalışmalar uzun sürmedi. Toplanacak meclisin, bir "müesseseni meclis" yani "kurucu meclis" olması kararlaştırıldı. Meclis üyelerinin seçiminin suretle yapılması ve bunu sağlamak için de seçim kanununa bağlı kalmadan seçimlerin pratik bir yolla sonuçlandırılması uygun görüldü. Fakat varılan kararları bir seçim emri şeklinde ilgililere bildirilmesinin mahzurları vardı. Bunun için, önce Kolordu Komutanlarının düşüncelerini öğrenmek isteyen Mustafa Kemal Paşa, "Aşağıda belirtilen suretin gerek esasının ve gerekse tatbikatının tasvip edildiğini veyahut değiştirilmesi uygun görülen noktaların yarın sabaha kadar bildirilmesini rica ederim ve yüksek muvafakatleri alındıktan sonra tamim edileceği maruzdur" kaydı ile **"Suret" başlığı altında şu telgrafı yazdı:**¹⁴

"İstanbul Meclisi Mebusanı ve hükümeti merkeziye ye başta İngilizler olduğu halde Kuvayı İtilafiye tarafından resmen ve cebren vaziyet olunarak hâkimiyet ve istiklali Osmaninin haleldar edilmiş olması devletin vaziyeti ummumiyesinde esaslı bir tebeddül vücuda getirmiştir. Kanunu Esasimizin tahtı siyasetinde bulunması lazım gelen, kuvvei teşriye, adliye ve icraiye ibaret olan kuvay-ı selâsei devlet bugün mevcut değildir.

Binaenaleyh vaziyeti hâzırının İstanbul'la rabitası tamamen kat edilmiş bulunan Anadolu'da icap ettireceği tarzı idareye ait esası her milletin bu gibi zamanlarda müracaat ettiği ahvalde tevfiқан bir meclisi müessesan teşkiliyle tespit etmek zaruridir. Aynı zamanda Makamı Hilafet ve Saltanat olan İstanbul'un tahlisini istihdaf edecek mücahedatı milliyeyi meclisi müessesenin murakabesi elzemdir. Bu meclisin şu ahvalde şu usule göre müstacelen içtimandaki ehemmiyet dahi aşikâr olduğundan Meclisi Millînin iştirakiyle meclisi müessesenin davetine imkân maddi dahi gayri mevcut olduğundan berveçhiati azanın nihayet on beş gün zarfında Ankara'da ekseriyet teşkil edecek surette içtima ettirilmesi Heyetimizce karargir olmuştur".¹⁵

Yukarıda belirtilen tamimden sonra alınan cevaplar üzerine, Mustafa Kemal Paşa, Heyeti Temsiliye namına, Valilere, Kumandanlara, Belediyelere 22 Nisan 1920 Perşembe günü, telgrafla şu tamimi gönderdi:¹⁶

1. Bimennihil kerim Nisanın 23. Günü, Cuma namazını müteakip Ankara'da Büyük Millet Meclisi küşat edilecektir.
2. Vatanın istiklali, makam-ı refi-i Hilafet ve saltanatın istiklali gibi en mühim ve hayati vezaifi ifade edecek olan Büyük Millet Meclisi'nin yevm-i küşadını Cuma'ya tesadüf ettirmekle yevm-i mezkûrun mecburiyetinden istifade ve bumum mebusini kiram hazeratı ile Hacı Bayram Veli Camii şerifinde Cuma namazı eda olunurken envarı Kur'an ve Salâttan da istifaze olunacaktır. Badessalat, lihyeyi saadet ve Sancak-ı şerifi hamilen daire-i mahsusaya gidilecektir. Daire-i mahsusaya dâhil olmazdan evvel bir dua kıraatiyle kurbanlar zebh olunacaktır. İş bu merasimde cami-i şeriften bet ile daire-i mahsusaya kadar Kolordu Kumandanlığınca kıtaat-ı askeriye ile tertibat-ı mahsusa alınacaktır.
3. Yevmi mezkûrun teyidi kutsiyeti için bugünden itibaren merkezi vilayette Vali Beyefendi hazretlerinin tertibi ile hatim ve buhari-i Şerif tilavetine bet olunacak ve hatmi şerifin son aksamı teberrüken Cuma günü namazdan sonra daire-i mahsusa önünde ikmal edilecektir.
4. 4-Mukaddes ve mecruh vatanımızın her köşesinde aynı suretle bugünden itibaren Buharı ve hatemi şerife kıraatine şüru edilerek Cuma günü ezandan evvel minarelerden salâvatı şerife okunacak ve esnayı hutbede hilafetmeabımız padişahımız efendimiz hazretlerinin namı

¹³ -Tanör, a.g.e., s. 111-112

¹⁴ -Sabahattin Selek, Milli Mücadele (Ulusal Kurtuluş Savaşı), II, İstanbul, 2002, s.689

¹⁵ -Kazım Karabekir, İstiklal Harbimiz, İstanbul, 1969, s.614

¹⁶ -Cemal Kutay, Türkiye İstiklal Ve Hürriyet Mücadeleleri Tarihi, IX, İstanbul 1961, s.10956-10957

nam-i şahaneleriyle bilumum tebea-i mülukanelerinin bir an evvel nail-i halas ve sadet olmaları duası ilaveten tezkar olunacak ve Cuma namazının edasından sonra da ikmal-i hatim edilerek makamı muallâyı hilafet ve saltanatın ve bilcümle aksamı vatanın halası maksadıyla vuku bulan mesai-i milleyenin ehemmiyet ve kutsiyeti ve her ferd-i milletin kendi vekillerinden mürekkep olan bu Büyük Millet Meclisinin tevdi eyleyeceği vezaif-i vataniye ifaya mecburiyeti hakkında mevzeler irat olunacaktır. Badehu halife ve padişahımızın, din ve devletimizin, vatan ve milletimizin halası, alameti ve istiklali için dua edilecektir. Bu merasim-i diniye ve vataniyenin ifasından ve camilerden çıkıldıktan sonra Biladı Osmaniyenin her tarafında, makamı hükümete gelinerek Meclis'in küşadından dolayı resmen tebrikat icra edilecektir. Her tarafta Cuma namazından evvel münasip surette mevlidi-i şerif okunacaktır.

5. İşbu tebligatın hemen neşir ve tamimi için her vasıtaya müracaat olunacak ve serian ücra köylere, en küçük kıtaat-ı askeriye, memleketimizin bilumum teşkilat ve müessesatına iblağı temin edilecektir. Ayrıca büyük levhalar halinde her tarafa talik ve mümkün olan mahallerde tabı ve teksir ve meccanen tevzi edilecektir.
6. Cenabn-ı Haktan muvaffakiyet-i kâmile tazarru olunur”

Mustafa Kemal aşağıdaki telgrafıyla da, bütün memleketteki resmi teşekküllere, artık milli hareketin bir mercii olduğu, yani yeni bir devletin kurulduğunu bildiriyordu.¹⁷

Bimennihikerim Nisanın 23. Günü, Millet Meclisi küşat edilerek ifay-ı vazifeye mübaşeret eyleyeceğinden, yevmi-ı mezkûrdan itibaren bilumum makamat-ı mülkiye ve askariyenin ve umum milletin mercii, Meclis-i mezkûr olacağı taminen arz olunur”.

15. Kolordu Kumandanı Kazım Karabekir Paşa ve 3. Kolordu Kumandanı Albay Selahattin Bey, kurucu meclis fikrine taraftar olmadıklarının bildirdiler. Mustafa Kemal Paşa ile Kolordu Kumandanları iki gün telgraf başında bu konuyu tartışılar. Sivas Valisi Reşit Paşa'nın iştiraki ile 3. Kolordu Kumandanının itirazı şu noktalarda toplanıyordu. Halk Meclisi Mebusanı bilir. Kurucu Meclis adı altında milletin aklının alamayacağı bir meclis toplamak doğru değildir. Böyle bir meclise katılacak kimseler bulmak da güçtür. Bulunsa bile bu meclisin alacağı kararlar memlekette tatbik kabiliyeti bulamaz ve muta olamaz. Bu sebeple, Meclisi Milliyi toplamak lazımdır.¹⁸

15. Kolordu Kumandanı da Anayasamızın ve seçim Kanununun açık hükümleri karşısında bir kurucu meclis toplanamayacağı, Meclisi Millinin toplanmasının uygun olacağı, İstanbul Meclisinden kaçıp Ankara'ya gelenler ile meclisin toplanmasının ve eksikler için seçim yapılmasının uygun olacağı görüşünü bildirdi.¹⁹

Mustafa Kemal paşa, Meclisi Milli'nin toplanabilmesi için Ayan ve Mebusan Meclisinin toplu olarak bir arada bulunmalarının şart olduğunu, İstanbul'dan kaçabilecek mebusların ve ayan azasının çoğunluk sağlayamayacaklarını ileri sürerek fikrinde ısrar etmişse de kumandanların direnmesi karşısında Kurucu Meclis değiminden vazgeçerek **“selâhiyet-i fevkaladeye malik bir meclis”**. Mustafa Kemal Paşa, Kurucu Meclis toplamayı düşünürken “rejimi değiştirmek” amacını güdüyordu. Artık rejim, Büyük Millet Meclisi adını alacak olan milli meclisin kararları ile değiştirilmeliydi. Seçimler Osmanlı Devletinin Seçim Kanunlarına göre yapılacak ve her livadan 5 üye seçilecekti. Seçimle ilgili tamimde, seçilecek kimselere “mebus” denilmemiş, ancak tamimin 2. Maddesinde “bu meclise aza olarak intihap olunacak zevat, Mebusan hakkındaki şeraiti kanuniye tabidir” ibaresi kullanılmıştır²⁰.

Tamimde belirtilen esaslara göre seçimlere Seçim Kanunu gereğince katılacak olan ikinci seçmenlerden başka belediye meclisi, vilayet ve liva idare meclisi ve müdafaai hukuk azaları

¹⁷-Kutay, a.g.e. s.10961

¹⁸-Kazım Karabekir, İstiklal Harbimizin esasları, İstanbul, 1990, s.224

¹⁹-Selek, a.g.e., s. 690

²⁰-Selek, a.g.e., s.691

katılacaklardı. Seçimlerin süratle yapılması isteniyordu. Fakat bazı kazalardaki seçmenlerin liva merkezlerinde ve vilayetlerde toplanmasının çok zamanı gerektirdiği bildirildiği için 21 Mart tarihinde Heyeti Temsiliye namına Mustafa Kemal Paşa, her kazadaki seçimlerin, livaların ve vilayetler ile aynı günde ve buldukları yerlerde seçim yapabileceklerini tamim etti. İstanbul Meclisi azalarından Ankara'ya gelenlerin de bu meclise mebus olarak katılabilecekleri kararlaştırıldı.²¹

Seçimler bazı yerlerde fazla ciddiye alınmamış, direnme ile karşılaşmıştır. Maraş, Urfa, Elazığ, Diyarbakır ve Trabzon'da seçimleri yaptırmak güçlkle mümkün olabilmisti. Özellikle Trabzon seçimlere hiç taraftar değildi. Buradaki 3. Fırka Kumandanı Rüştü Bey'in 15. Kolorduya gönderdiği 20 Mart tarihli telgrafta, yeni seçimlerin bu buhranlı zamanlarda yeni bir mücadele ve muhalefete kapı açacağını ileri sürerek, Müdafaai Hukuk Heyetlerince bir aza seçilip Heyeti Temsiliye'yi takviye etmek üzere Ankara'ya gönderilmesi fikri ileri sürülüyordu. Kolordu Kumandanı Kazım Karabekir Paşa, Tümen Kumandanına verdiği cevapta, Heyeti Temsiliye'nin tamimine taraftar olduğunu belirttikten sonra esasen tamimde bu seçimlerin Meclisi Mebusan'ın teşkili ile alakasını gösterir bir kayıt bulunmadığını, toplanacak meclisin teşrif mahiyeti haiz bir meclis sayılmayacağını binaenaleyh Meclisi Mebusan adı altında toplanmayacağını ifade etmiştir. Trabzon Valisi Hamit Bey de Mustafa Kemal Paşa'ya yazdığı bir telgrafta "pek heyecanlı olan sahillerde" durumun seçimlere elverişli olmadığını bildiriyordu. Heyeti Temsiliyenin ikazı üzerine Kazım Karabekir Paşa Trabzon Valisi'ni doğrudan doğruya ve Trabzon'daki Tümen Kumandanı vasıtasıyla sıkıştırarak seçimlerin yapılmasına zorlamıştır. Fakat Trabzon mebuslarından bazıları seçildikten sonra istifa etmişlerdir.²²

Bütün bu gayretlere rağmen seçimler, meclisin toplanacağı 23 Nisan tarihine kadar tamamlanamamıştır. Her livadan çıkacak mebus adedine göre, İstanbul Meclisinden gelenler hariç 169 kişinin 23 Nisan günü meclise katılması gerekirdi. Hâlbuki meclis İstanbul'dan gelen mebusların da katılımıyla 120 kişi ile toplanmıştır. Meclis-i mebusan'dan gelenler için 9 Mayıs 1336/1920 tarihinde verilen önerge ile kanun çıkarılmıştır.

Riyaseti Celileye

İstanbul'dan gelecek mebus arkadaşlarımızın heyeti icraiye ile temaslarından sonra yine heyeti icraiyece Meclise takdim edilerek vazifeye iptidar ettirilmesi hususunun usul ittihazını teklif ederim. Saruhan Celâl

REİS- Efendim, bu takriri kabul edenler lütfen ellerini kaldırsın... Kabul olundu efendim.²³

Seçimler daha sonra tamamlanmış ve uzak yerlerden gelen mebusların meclise katılmaları peyderpey mümkün olabilmıştır. Birinci Büyük Millet Meclisi'nin ilk birkaç ayı yeni, katılan mebusların meclise takdimi ve mazbatalarının incelenmesi ile geçmiştir. Fakat meclise bir taraftan yeni yeni mebuslar katılırken bir taraftan da istifalar oluyordu. İstifaların bir kısmı mazerete dayanıyor, bir kısım mebuslar da memuriyeti tercih ederek mebusluktan istifa ediyorlardı. Bu sebeple meclisin üye sayısı uzun zaman kesinlikle belli olmamış ve nisap tespitinde sık sık anlaşmazlıklar çıkmıştır.²⁴

23 Nisan 1920 Cuma günü, Türkiye Büyük Millet Meclisi, Mustafa Kemal'in yukarıda belirtilen tamimi ile izah ettiği şekilde ve unutulmaz merasimin hiçbir safhasında, hiçbir değişiklik olamadan çalışmalarına başladı.

Olağanüstü yetkiye sahip bir meclis olarak toplanan Büyük Millet Meclisi, ertesi günü 24 Nisan 1920 Cumartesi günü toplandı, bütün memleket işlerine doğrudan doğruya el koyarak çalışmaya

²¹-Rıza Nur, Grace Ellison, İlk Meclisin Perde Arkası (1920-1923), İstanbul, 2007, s.18

²²-Rıza Nur, a.g.e. s. 20

²³-T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, 9 Mayıs 1336/1920 (Salı), s. 20

²⁴-Rıza Nur, a.g.e. s. 21

başladı. Meclis; kanun yapacak, yürütme ve yargı yetkisini elinde bulundurarak toplanma amacına ulaşmaya kadar dağılmayacaktı. Bu olağan üstü yetkilere sahip Meclis, bir “Kurucu Meclis” bir “İhtilal Meclisi” idi. Sinop Mebusu (Milletvekili) Şerif Bey, en yaşlı üye olarak kısa bir açış konuşması yaptıktan sonra seçim mazbatalarının incelenmesi için komisyonlar seçip oturuma son verildi. Seçime katılan 120 kişiden 110’unun oyu ile Mustafa Kemal Paşa Büyük Millet Meclisi Başkanlığı’na seçildi, Seçim sonucu açıklandıktan hemen sonra:

Mustafa Kemal Paşa Kürsüye gelerek Vatan’ın ve Millet’in içinde Bulunduğu Durumu şu şekilde izah etti.

Mustafa Kemal Paşa- (Ankara)-Muhterem milletvekilleri! Bugün içinde bulunduğumuz vaziyeti Meclisi Âlinizin nazarında tamamıyla tecelli ettirebilmek için bazı beyanatta bulunmak istiyorum. Vuku bulacak maruzatım birkaç devreye ayrılabilir. **Birincisi; Mütarekeden Erzurum Kongresine kadar geçen zaman zarfındaki ahvale dairdir. İkincisi; Erzurum Kongresinden on altı Mart tarihine kadar yani İstanbul’un düşmanlar tarafından işgal edildiği güne kadar, üçüncü safhası da 16 Marttan bu dakikaya kadar olan ahvale dair olacaktır.** Maruzatım birtakım vesika müstenittir ki, müsaade buyurulursa o vesai ki icap ettikçe burada okuyacağım. Yalnız birinci safhaya ait olacak maruzatım belki biraz şahsi olacaktır. Fakat vaziyeti tamamıyla tenvir edebilmek için ondan bahsetmeye lüzum görüyorum.

Malûmuâlileridir ki, Ahmed İzzet Paşa Hükümeti milliyetler esasına müstenit âdilâne bir sulha nail olmak emeliyle Mütarekeye talip oldu. İstiklâli uğrunda namus ve şahametle dövüşen milletimiz 30 Teşrinievvel 1334 tarihinde imza olunan Mütarekename ile silâhını elinden bıraktı.

İtilâf donanmaları İstanbul'a girdikten sonra Mütarekename ahkâmı bir tarafa bırakıldı. Gün geçtikçe artan bir şiddetle, hukuku Saltanat, haysiyeti Hükümet, izzetinefsi millîmiz taaddiyata uğradı. Heyeti İtilâf iyeden gördükleri teşvik ve fiilî himaye sayesinde Tebaa-i Osmaniye’den olan anasını gayrimüslime her yerde küstahane tecavüze başladılar.²⁵

Meclisi Mebusanın feshi, kuvvetini milletten almayan Hükümeti Merkeziyenin sık sık değişmesi ve halkın vicdanından doğan millî birlik uğrunda teşebbüsâtın maalesef ihtirasatısiyasiyeye kurban edilmesi yüzünden âleme karşı mevcudiyeti milliyemiz ihsas edilemedi.

Ecnebi kuvvetlerinin işgali altında inleyen Payitahtımızda kan ağlayan bilumum erbabı hamiyet, münevveranı millet ve din ve Devlete hizmetleri mesbuk zevatı âliye Makamı Hilâfet ve Saltanatın, İstiklâli Millînin bu baternâk vaziyetten kurtarılması ancak vicdanı millîden doğan birliğin azim ve iradesine müftekar bulunduğuna iman getirdiler. Fakat İstanbul'un tahtı tazyik ve muhasarada bulunan muhitinde icai batı hamiyeti ifaya maddeten imkân kalmamıştır.²⁶

İşte bu sırada idi ki, Anadolu'ya mülki ve askerî hususatla muvazzaf olmak üzere ordu müfettişliğine tayin edildim, bu teveccühü din ve millete hizmet etmek için en büyük bir mazhariyeti ilâhiye addeyledim.

Vicdanı millînin iradei aliyesine tâbi olarak milleti, müstakil vatanımızı masun görünceye kadar çalışmak ahdiyle **16 Mayıs 1335/1919 günü Dersaadet'i terk eyledim.** Samsun'da işe başladım. İlk düşündüğüm memleketimizde asayişin istikrarına kendi vesaitimiz ile muktedir bulunduğumuzu görmek oldu. Esasen Canik livasının vaziyeti hususiyesi de bu babda en seri davranmayı müstelzim bulunmakta idi. Filhakika Rumların hâkimiyetini ve İslam unsurunun esaretini istihdaf eden ve Atina ve Dersaadet komiteleri tarafından idare olunan **Pontos Hükümeti** amali **Karadeniz sahiliyle kısmen Amasya ve Tokat’ın Şimal kazalarında** mukim Osmanlı Rumlarının hayalhanelerini çılgınca bürümüşü ittihaz olunan tedabir sayesinde muvaffakiyetli netayie istihsal edildi. Fakat ittihaz olunan tedbir ve muvaffakiyet yalnız **Pontüs havalisine** ait ve mevzî idi. Hâlbuki her gün haksızlıklarını artıran İtilâf Devletlerine, mevcudiyeti milliyemizi siyaseten ispat

²⁵ -T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, İkinci İçtima 24.4.1336/1920, Devre 1, I, s. 8

²⁶ -T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, İkinci İçtima 24.4.1336/1920, Devre 1, I, s. 8-9

etmek ve fiilî tecavüzler karşısında milletin namus ve istiklâlini bilfiil müdafaa etmek pek mühim idi. Esasen **Şarkta ve Garpta** hemen memleketimizin her tarafında müdafaa ve muhafazai hukuku millet ve memleket için cemiyetler teşkil edilmişti. Bu cemiyetler düşmanların esaret boyunduruğuna girmemek kastiyle millî vicdanın azim ve iradesinden doğmuş yegâne teşkilât idi.

Bu sıralarda idi ki, umum belediye riyasetlerine **Dersaadet'te İngiliz Muhipleri Cemiyeti** teşekkül ettiği ve her tarafta bu cemiyete iştirak ile İngiltere müzaheretinin talep edilmesi lüzumu hakkında (**Said Molla**) imzasıyla bir telgraf geldi. Bu meselede Hükümetin alâkasının derecesini anlamak için Sadrazam olan Fcrid Paşa'dan keyfiyeti istilâm ettim, hiçbir cevap alamadım.

Kendisinin eşhası meçhule tarafından böyle gayrimuttarit ve muhtelif siyasi maceralara teveccühündeki teşebbüsüne zîm felâketlere sebep olacağını takdir eden millet, **Said Molla'nın** tebliğine havai semi itibar etmedi.

Binlerce tecavüz ve haksızlıklar altında inleyen ve **İzmir vakai faciası** karşısında kan ağlayan millet, Hükümeti merkeziye ve İtilâf Devletleri mümessillerinden ağlayarak istimdat ve istidayı hak ederken, müteaddit **belediye riyasetleri ve birçok müdafaa hukuku milliye cemiyetleri marifetiyle aldığım telgrafnamelerde hakkımda itimat beyan olunarak benden de bu hususta hizmet ve fedakârlık talep ediliyordu.**

Hayat ve şahsiyetim kendi malı olan necip ve mazlum, milletimizin bu haklı talebi üzerine artık benim için en mukaddes vazife irade i mi liyeye mutavaatı her şeyin fevkinde görmektir.²⁷

Bunun üzerine yaptığım bir tamimle millete katî sözümü verdim. İşbu tamimin son cümleleri şu idi: **«Geçirdiğimiz şu hayat ve memmat günlerinde umum milletçe her taraftaki amal ve tezahürat ile temine azmedilen istiklâli millîmiz uğrunda bütün mevcudiyetimle çalıştığımı temin eylerim. Bu emeli mukaddes uğrunda milletle beraber nihayete kadar çalışacağıma da mukaddesatım namına söz veririm.»** 27 Mayıs sene 1335/1919 «Türkiye Havas Royter» namında İtilâf Devletlerinin tesis ettikleri ajans malûm olduğu veçhile inikadeden Şûrayı Saltanat hakkındaki tafsilâtta **«Heyeti umumiyenin fikri Türkiye'nin Düveli Muazzamadan birinin müzaheretini temin merkezindedir.»** kaydını neşir ve tamim eylemişti. Bu tamimin derecei mevsukiyeti hakkında bütün millette büyük bir şüphe ve tereddüt uyandı. Ajans ihbaratının tamamen bir sania olduğu ve Şûrayı Saltanatın hiçbir şeye karar vermediği ve ekseriyetin hükümete ademiitimid ve mukadderat meselesinin bir şûrayı millîye tevdiini mutazammın ifadatta bulunduğu ve binaenaleyh **herkesin istiklâli millî taraftarı olduğu anlaşıldı.** Bunun üzerine makamı sadarete berveçhi ati mâruzâtta bulundum ve keyfiyetten umumu haberdar eyledim.

Makamı Celil Sadareti Uzmaya

27 Mayıs, sene 1335 tarihli (Türkiye, Havas Royter) ajansı Şûrayı Saltanatta heyeti umumiyenin fikri Türkiyenin tamamıyeti mülkiyesini muhafaza şartıyla Düveli Muazzamadan birinin müzaheretini temin merkezinde olduğunu kayıt ve ihbar ediyordu. Şûrayı Saltanat müzakeratım aynen neşreden 27 Mayıs, sene 1335 tarihli İstanbul gazetelerinin tavzihatma nazaran yalnız Sadık Beyin ifadei tahririyesinde İngiltere himayesinin teklif olduğu ve bunun he yeti umumiyenin fikri bulunmadığı anlaşılıyor. Ajans ile gazetelerin neşriyatı arasındaki tezat bâzı taraflarca nazarı dikkati calip ve ajansın tahrifi hakikat salâhiyetine cüreti cayi sual görülmüştür. İçinde bulunduğumuz bu hassas devirde artık her hakikati kemaliyle müdrük ve bütün avakıbı meşumeye karşı en son fedakârlığı göze aldirarak muhafazai istiklâliyeti milliyeye azim olan milletin mazharı sükûnet ve tesliyet olması merkezi hilâfet ve saltanattan vâsıl olacak işaret sahiha ve samimiyeye vabeste olduğu kanaatindeyim. Vicdanı millîyi temsil etmiyen ihbarat, şayanı endişe akisfer tevlidedebileceği cihetle bu bapda tenvir ve irşad buyurmaıklığını hassaten istirham eylerim.²⁸

²⁷ -T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, İkinci İçtima 24.4.1336/1920, Devre 1, I, s. 9

²⁸ - T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, İkinci İçtima 24.4.1336/1920, Devre 1, I, s. 9-10

Üçüncü Ordu Müfettişi ve Fahrî Yaveri

Hazreti Şehriyarî M. Kemal

Bu sıralarda, İzmir ve Aydın'daki fecayii müessirenin tesiriyle de milletin uyanıklığı ve heyecanı 'nazarı dikkati calip bir dereceye varmıştı. Efkârı milleti muvakkaten uyuşturmak ameliyle olacak, **Sadrzam Paşa Paris'e davet olundu**. Ferid Paşanın Riyaseti altında giden heyete milletin itimadı taallûk etmedi, ben de şahsan milletin bu musib şüphesine iştirak ettim. Millet, giden heyetin programını istizah etti. Bu pek nazik zamanda idi ki, **Harbiye Nazırından atideki telgrafı aldım**: (Maiyeti âlinizdeki istimbotlardan biriyle hemen buraya teşrifiniz rica olunur.)²⁹

8 Haziran, sene '35

Harbiye Nazırı Şevket Turgut

Bu davetin mana ve mahiyetini anlayamadım, istizah ettim; bir taraftan Erkânı Harbiye Umumiye **Reisi olan Cevad Paşadan** da 'sordum, müşarünilehten 11 Haziran 1335 te aldığım cevapta «**Kıymetli bir generalin Anadolu'da seyahati efkârı umumiyeye iyi 'bir tesir yapmayacağı cihetle İngilizlerin beni talep eylediği**» bildiriliyordu. Bu hakikate vâkıf 'olunca doğrudan doğruya Zatı Akdesi Hazreti Padişahiye şu maruzatta bulundum:

Mabeyni Hümayun Cenabı Melûkâne Başkitâbeti Celilesi vasıtasıyla Atabei Hümayunu Cenabı Padişahîye³⁰

Büyük milletin ve mukaddes hilâfetin imadı sahih ve yegânesi bulunan saltanatı hümayunlarını Cenabıhak mâsunu afat buyursun! Şevketpenahım! Memleketin bugün uğradığı afatı tazyik ve tehlikei inkısam karşısında ancak Zatı Hümayunları başta olmak üzere, millî ve mukaddes bir kudretin sayhai mevcudiyeti **vatanı ve 'istiklâli Devlet ve milleti ve Hanedanı Celilüşşanmızın altı buçuk asırlık Mübeccel tarihini kurtarabilir**. Her tarafça bu içtihat ve kanaat yektadır. En son Huzuru Şahanelerinde şeref müsüle mazhar buyurulduğumda, **İzmir vakai müellimesinden** pek mahzun olan kalbi hümayunlarının bu noktai necata ait ilhamatı bu anda dahi hafıza arayı intibahımdır.

Bu ilhamatı izah etmek isterim. İstanbul'dan en son müfarakat edeceğim gün şeref müsüle nail olmuşum. Bu esnada Zatı Hazreti Padişahı Boğaziçi'nde bulunan İngiliz zırhlılarının, saraya müteveccih olan topları göstererek, görüyorsun dedi, ben artık memleket ve milleti nasıl kurtarmak lâzımı geleceğini tasavvurda tereddüde duçar oluyorum ve ellerini kaldırarak, inşallah millet mütenebbih ve müteyakkız olur, bu vaziyeti elîmeden gerek beni ve gerekse kendisini tarlis eder buyurmuşlardı, binaenaleyh; maruzatımda arz etmek istediğim bu ifadei hümayunlarıdır.

Dilhahı mükhtarilerinden mülhem azim ve iman ile vazifei âcizanemde müdavim bulunuyorum, iradei mülûkâneleri veçhile Sadrzam Paşa kulunu daima mebamı umurda tenvir ve icabatını ıarz ve tatbik etmekteyim. Şu bir ay zarfında hemen tekmil Anadolu Şahanelerinin vilayet, elviye ve kazalarına ve hudut boylarına kadar 'olan efkâr ve amali millete ve teknil kumandanların ve tabakatı memurinin hissiyat ve icraatına vukuf ve nüfuz hâsıl ettim. Binnetice bariz bir surette tahakkuk ediyor ki; millet baştan aşağı uyanık olup istiklâli devlet ve milleti ve hukuku âliyei saltanat ve hilâfeti teyit için kavi bir azim ve iman ile mücehhez bulunuyor, **İstanbul'da iken milletin bu kadar kuvvetli ve az vakitte felâketlerden bu derece müteyakkız olduğunu tahayyül edemezdim**.

Şevketpenahım! Bu evsaf ve vaziyette ve Zatı Akdesi Hümayunlarına revabıtı lâyezal olan milleti necilbelerine tamamiyle istinat ve bilmukabele bütün mânas'ıyla bu millî ve vicdani kuvvete müzaheret olunur. Son hattı hümayunları umum milletin azim ve celâdetini artırmıştır.

²⁹ - T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, İkinci İçtima 24.4.1336/1920, Devre 1, I, s. 10

³⁰ - T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, İkinci İçtima 24.4.1336/1920, Devre 1, I, s. 10-

Yalnız şayanı dikkat ve teessürdür ki; bu nezih Anadolu halkı bugünkü hassas devirde bile istanbul'da cari tehalüf ve münafereti efkârdan ve ihtirasatı fitnakârîden pek müttezî bulunuyorlar. Filhakika istanbul muhîtinin tefessühe müsait ahlâkı ve bundan istifadeyi bilen ecnebler Devlet ve milletin imhası ve **Devlet ve millete ve Padişahına sadakat ve fedakâriyle hizmet** kabiliyetinde olanların 'ortadan kaldırılması için pek ileri gitmek cüretirini gösteriyorlar.

Şevketmeabım! Hatırı nişanı miktarileri olacaktır ki; vezaifi mevduamm ilfası sırasında ecneblerin ve 'bâzı erbabı mefseletin mutlaka tezvirat ve mümaneatı ihtimalini daha Dersaadette cezm ile bunu mâruzâtım meyanmda ihsasa çalışmış ve bilhassa Sadrazam Paşa ile bâzı ricali mühinimeî devlete pek açık olarak teşrih ve böyle vaziyetler karşısında **Ali ihsan ve Yakub Şevki paşaların akıbetine** giremiyeceğimi ilâve eylemişim, işte vicdanı millideki initibâhatı ciddiye ve tecelliyatı cedideyi menfaati istilâcuyanelerine münafî gören **İngilizler** ve vatanın zararına da olsa ingilizlere mümaşatı **meslek edinen zayıf seciyeliler bu kere âcizlerini biliğfal İstanbul'a celbe teşebbüs ediyorlar.** Halkanı Celilüşşanına, milletine, vatanına sadık ve hu uğurda ölümleri istihkar ile melûf kulları gibi bir kumandandan elbette hukuku saltanatı hümayunlarının ve milletin beka ve mevcudiyetinin düşmanı olanlara imümaşatkârlık beklenemezdi. Binaenaleyh abdi memlulkleri bittabi Malta'ya gitmek veyahut en hafif olarak hali ataletе mahkûm edilmek gibi ihtimaller karşısında bırakıldın ve bittabi buna muvafakatte mazurum ve eğer icbar edilsem memuriyeti âcizanemden istifa ederek kemakân Anadolu'da ve sînei millette kalacağım ve vazaiî vataniyeme bu kere daha sarîh hatvelerle devam edeceğim. **Ta ki millet mazharı istiklâl ve saltanat ve hilâfeti muazzam ai hümayunları masunu indiras olsun,** lâyezal sadakati âbidanemin daima mütezayid olduğuna itimadı şahanelerini arz ve istirhama mücaseret eylerim.³¹

Üçüncü Ordu Müfettişi Fahrî Yaveri

Hazreti Şehriyarî M. Kemal

Tekmil milletin vaziyetini idrak ile mukadderatına bizzat hâkim olmaya azmettiğini anlamışım. Millet ve memleketin halü vaziyetini derpiş ve hukukunu muhafaza ve müdafaa eylemek üzere her türlü tesir ve murakabeden azade bir heyeti milliyenin vücudunu elzem gördüm. Bunun için icap edenlerle müzakere ve muhabere ederek **Sivas'ta umumi bir millet kongresi** akdini kararlaştırdık. Büyük ve kanlı tehlikelere karşı daha ziyade temasta bulunan **vilayeti Şarkiyemiz zaten Erzurum'da mezkûr vilâyet namına aynı maksat altında bir kongre akdine teşebbüs eylemişti.** Sivas Kongresi için mahrem bir beyanname ve mektubu tamim ettim. Bu mektup ve beyanname malûmuâlileridir. Bu esnada Müdafaa hukuku milliye cemiyetlerine ait telgrafnamelerin keşide edilmemesi hakkında Posta ve Telgraf Müdüriyeti Umumiyesi tarafından posta ve telgraf müdürlerine bir emir verildiği haber alındı. Vatan'ın esarete bulunduğu bu tarihi anlarda sedayi milleti ismaa yegâne vasita olan bitaraf ve sırf millî teşkilâtın meni muhaberesine ictisar etmenin millete karşı büyük bir cinayet ve hiyanet ve İslamiyet'e karşı en azîm bir günah olduğu bedihi idi. Bu hainane teşebbüsün derhal önüne geçmeyi vicdani bir vazife addettim ve tamimen her tarafa icabeden emirleri verdim. Keyfiyeti zatî hazreti padişahîye arz ettim ve makamı sadarete ve harbiye nezaretine ve aynen Posta Telgraf Müdüriyeti Umumiyesine de yazdım.

24 Haziran 1335 tarihinde Dâhiliye Nazırı Ali Kemal Beyin de bir tamiminden haberdar edildim, bu tamimde:

Hakşikenane ve gasibane ve gaddaraue işgallerden ne derece müteessir olursa olsun Hükümet ne Yunanistan ve ne de kimse ile bu esnasında harbp ve darbe tutuşamaz. **Paris'teki konferansa** giden murahhaslarımızın şimdiye kadar eczayı asliyei vatani kurtaracaklarına ümidimiz günden güne artmaktadır. Esbabı müdafaa hazırlayanları menediniz, haklarında insafsızca davranınız! Denilmekte idi. Ali Kemal Beyin de bu teşebbüsünün önüne geçtim; bu münasebetle atebî ulyayı cenabı padişahîye şu mâruzâtta bulundum.

³¹ - T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, İkinci İçtima 24.4.1336/1920, Devre 1, I, s. 11

Dâhiliye Nazırı Beyin 18 Haziran 1335 tarihli vilâyata neşrettiği şifreli bir tamimde **Müdafaai Hukuku Milliye istihzaratını şiddetle menediyor**. Pek hazin ve müessifdir ki aynı tarihte Posta ve Telgraf Müdür i Umumisi de sadayı milleti boğmaya matuf gafilâne ve derhal akamet ve nedamete mahkûm bir telgraf neşreylemişti.

Şevketpenahım! Bilfiil vaki bugünkü tehlikei inkisam karşısında başında makamı akdesi saltanatı hümayunları olmak üzere mukaddesatını tahlis ve muhafazaya azmetmiş olan milleti necibelerinin böyle hasis ve haternâk bir zihniyetle inkâr kudretine tevessül etmek tarihin ve vicdanı millinin hiçbir zaman af edemeyeceği hâdisattandır. Gerçi böyle bir zihniyetin hiçbir yerde cayı kabul ve tatbik bulmadığını maaşşükran arz eylerim. Fakat milleti necibelerine ve vatan ve devletin tarihine karşı reva görülen bu muameleler mukadderat ile pek zalimane bir istihza oluyor. Bu hâdisat müteheyiç olan enzar ve efkârı millette şayi oldukça Hükümeti merkeziyeye itimatsızlık göstermek gibi pek fena avakibi ihzar edeceğinde şüphe yoktur, arzı keyfiyete mücaseret eylerken tazimatı ubutiyetkâranemi de teyit eylediğim muhatı ilmiâli buyurulduk ta ferman.³²

Üçüncü Ordu Müfettişi Fahrî

Yaveri Hazreti Şehriyarî M. Kemal

27 Haziran 1335 de Sivas'a muvasalat etmiştim. Azledildiğimden bahis Ali Kemal Beyin bir tamiminin daha varit olduğunu öğrendim. 23 Haziran 1335 tarihli olan bu şifreli tamimde: İngiliz mümessili fevkalâdesinin talep ve israriyle azledildi. Müşarünileyihin İstanbul'a celbi Harbiye Nezaretine ait bir vazifedir. Lâkin Dâhiliye Nezaretinin size emri katîsi: Artık o zatın mazul olduğunu bilmek ve kendisiyle hiçbir muamele i resmiyeye girişmemek ve umuru Hükümete müteallik hiçbir matlubunu is'af ettirmemektedir deniliyordu.³³

Bu muameleye dair Sadarete ve Harbiye Nezafetine 28 Haziran 1335 de şu Telgrafi çektim.

Müdafaai i Hukuku Milliye ve Rediilhak cemiyetlerine müzaheretimden ve İngilizler tarafından talep edildiğinden bahsi ile azil olduğumu, daha bazı nabeca sözler ilâvesiyle Dâhiliye Nazırı Ali Kemal Beyin makamı mülkiyeye tamim eylediğine muttali oldum. Acizlerini bu memuriyete nasıp ve tayin buyuran zatî hazreti padişahînin bu hapta birgûna iradei seniyelerini şeref telâkki eylenmediğim gibi ne makamı celili Sadareten ve ne de Harbiye Nezareti celilesinden azlime dair hiçbir emir almadım. Binaenaleyh Ali Kemal Beyin bu gizli neşir ve tamiminin ne gibi mülâhazatı sakime tahtında cereyan ettiğini ve rüesayi devlet arasında tefrika ve memlekette kanunsuzluk, inzibatsızlık ve binnetice millet arasında anarşi tevlidine saik olan bu zihniyetin ne kadar natermik olduğunu vâresteri arz görüyorum. Ali Kemal Beyin infisalini bildiren telgraf haberleri mumaileyhin hattı hareketinin Hükümeti seniyece mazharı tasvip olmadığını tamamen göstermiş ve memlekette mucip olduğu suitesır ve tefehhüm her ne kadar kısmen bu suretle zail olmuş ise de Meclisi vükelânın bilküllüye karar ve kanaati haricinde yapıldığına katiyen kani bulunduğum bu muhataralı ve mesuliyeti cidden ağır düşüncelerin millet ve memleketin selâmeti atiyesi için ne büyük zararlar tevlit edebileceğini tekrar arza mecburum. Mumaileyh hakkında yapılacak muameleyi takdiri faliimanelerine arz ederim.³⁴

Üçüncü Ordu Müfettişi Fahrî

Yaveri Hazreti Şehriyarî Miriliva

Mustafa Kemal

³² - T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, İkinci İçtima 24.4.1336/1920, Devre 1, I, s. 11

³³ - T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, İkinci İçtima 24.4.1336/1920, Devre 1, I, s. 11

³⁴ - T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, İkinci İçtima 24.4.1336/1920, Devre 1, I, s. 12

Umum Vilâyetlere, Müstakil ve Mülhak Mutasarrıflara ve Kolordulara ve ikinci Ordu müfettişliğine de şu telgrafi yazdım.

27 Haziran 1385

Müdafaa i hukuku milliye ve redihlak gibi münhasıran vatani ve istiklâli milliyeyi tahlise müstenit bir gayei mukaddeseye m uzahar etimden ve İngilizler tarafından talep edildiğinden bahisle azil olduğumu Dâhiliye Nazırı Ali Kemal Beyin makamati mülkiyeye inahremane tamim edildiğine muttali oldum.

1. Âcizlerini bu memuriyete nasıp ve tayin buyuran zati hazreti padişahînin bu babda bigûna iradei seniyelerini şeref telâkki eylemediğim gibi ne makamı celili sadaretten ve ne de Harbiye Nezareti celilesinden azlime dair bu âna kadar hiçbir emir almadım. Binaenaleyh Ali Kemal Beyin bu gizli neşir ve tamiminin ne gibi mülâhazatı sakime tahtında cereyan ettiğini zaman ve hâdisat gariben umum nazarında ispat edecektir. Rüesayi Devlet arasında tefrika ve memlekette kanunsuzluk ve inzibatsızlık ve bin netice anarşi tevlidinde saik olan bu haternâk zihniyetin tarih ve millet nazarında vehamet ve mesuliyeti noktasına nazarı dikkati celbi lâzimededen addederim. Ali Kemal Beyin salâhiyeti fevkinde olarak mevcudiyeti milliyemiz aleyhindeki bu gizli ve gayrikanunî hareketten rücu ettirileceği tabiidir.

2. Memuriyetimin hitamı hakkında bir iradei seniyei hazreti padişahı şeref telâkki ettiğim takdirde bittabi sıfat ve vazifei resmiyemden tecerrüt ve bunu başkalarından evvel bizzat benim tamim edeceğim aşikârdır. Böyle bir halde tahlisi vatana müstenit olan dinî ve millî itihadımı sînei millette bir ferdi millet olarak dahi takibetmek benim için en mübeccel bir vazife ve en katî bir emeldir. Binaenaleyh Devletçe ve bâiradei seniyei padişahî muhdes olan Üüneü Orduyu hümayun müfettişliği ve bunun Devlet ve millete karşı olan mesuliyeti uhdemde buldukça Babîâlinin talimatında münderic vezaifi resmiyeden naşi tekmil vülâtı kiram ile elviyei müstakilenin tebligatımı icraya tamimiyle mecbur ve bugünkü hakikate muttali olduktan sonra her vakit ve tarih karşısında da mesul bulduklarını tebliğe müsaraat eylerim. Bundan mâda ordu müfettişliği Devletin bir makamı resmisi olup hiçbir zaman şahıs ile kaim ve alâkadar bulunmadığından makamın kendisine mahsus muhaberat ve revabıtını hüsnü suretle muhafaza ve idame ettirmek bir zarureti kanuniye olduğunu ve bu tebligatımın Ali Kemal Beyin tebligatının tamim olduğu makamata da iblâğı lüzumunu ilâveten arz eylerim.

3. İş bu telgrafnamei âcizinin vusulünün işar bu buyrulmasını rica ederim.³⁵

Üçüncü Ordu Müfettişi Fahrî Yaveri

Hazreti Şehriyarî

M. Kemal

Dâhiliye Nazırı Ali Kemal Beyle Harbiye Nazırı Şevket Turgud Paşanın kabineden istifa eyledikleri ajanslardan anlaşıldı. On saat kadar sonra 28 Haziran 1335 tarihli ve **Şevket Turgud imzasıyla aldığım şifrede:**

«Dakika tehiri mucibi mesuliyettir».

Birçok temenniler niyazlar ile bizden bir heyetin Paris'e gitmesine Dörtler Meclisi müsaade etti. Ne olacağımız henüz değil bizce, hatta mukadderatımızla hâlâ oynayanların hedefi gayrimalûmdur. Yalnız bir medarı teselli buraca mevcut ise o da hakkımızdaki düşmanlarımız efkârının az çok lehimize tadile uğramış gibi görünmesidir. Meselâ sabık aylarda barbar ve idaresiz diye vasıf edilirken, şimdi de mazlum fakat muine muhtaç yollu tavsif olunmaklığımız gibi vazi hazıranızdan seri haberdar olacak olan düşmanlarımız zatiâlinizi pek kolaylıkla elde edecekleri muhakkak görülmekle beraber zaten meşkülûlhayat yaşayan bizleri de ortadan kaldırmaya savaşıyorlardır. Şu

³⁵ - T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, İkinci İçtima 24.4.1336/1920, Devre 1, I, s. 12

izahı meveddetkâranemle zatîlilerine karşı vazifei uhuvvet ve hizmeti vataniyemi ifa etmiş olduğumu zannederek bilâ hâdisе hemen Dersaadet'e teşrifinizi rica eylerim.» Deniliyordu. Buna cevap dahi vermeye lüzum görmedim.

Sivas'ta teşkilâtı milliyenin ihzar ve ikmalı, **Erzurum'dan sonra Sivas'ta Memaliki Osmaniye namına umumi bir kongrenin içtimai ve murahhasların celbi** için icabeden bâzı tedabir ve tertibat alındıktan sonra Erzurum'a müteveccihen hareket olundu.

2 Temmuz 1335 günü Erzincan'da Mabeyni Hümeyun Başkitabetinden aldığım telgrafın başlıca noktaları şu idi:

Evvel ve âhir keşide buyuruları telgrafnamei vâlâları manzum âli olarak Şevketmeab Efendimiz Hazretleri hakkınızda perverde eyledikleri asarı teveccüh ve hayrihahi icabı rica sureti İmsusiyede vasayayı âtiyenin tebliğine âcizlerini memur buyurmuşlardır. Nezdî âlide malûm olan hissiyatı vatanperveraneleri saikasıyla o havalide **bazı tertibat ve teşebbüste iptidar eylemeleri İngilizlerin nazarı dikkatlerini celp ile Hükümeti tazyika kıyam etmişlerdir.** Devletimizin vaziyeti hazırası taşraca zan ve tahmin edildiği derecede mucibi endişe ve telâş değildir. Bimennihilkerim Devletin mevcudiyet ve istiklâlinin teminine muvaffakiyet hâsil olunca Merkezi Saltanattan taşranın kurtarılması asan olur. Şu sırada zatî âlilerinin bil istifa Derseadete avdetleri belki ecanibin Hükümeti tazyik ile hakkınızda haysiyetşikenane bir muamele vukua getirilmek mülâhazasıyla tavsiye buyurulmamakta olduğu gibi Daire i Harbiye'ce azilleri cihetine gidilmesi de nezdî hâl Âlide tecviz edilmediğinden Harbiye Nezaretinden iki ay müddetle tebdilihava istenilerek ahval tavazzuh ve sulh takarrür edinceye kadar ihtiyar buyurulacak bir şehir veya kasabada istirahat eylemeleri en muvafık suret olarak tahattur buyurulmaktadır.

2/3 Temmuz, sene 1335 te Mamahatun'da, Harbiye Nezaretine gelen Ferid Paşanın 30 Haziran sene 1335 tarihli şu şifresini aldım:³⁶

«Muhabbeti kalbiyelerinin kuvvei cazibesi senakâr. dainizi yine Harbiye Nezaretine getirdi. Hükümeti epeyce müşkül bir mevkide buldum. Münasebatı hariciyenin eşkâli dehşet istimali arasında bir de bunu büsbütün teşdide sebebiyet verecek bir buhranı dâhilî karşısında kalınca bilâihtiyar titredim. Zatî âlileri gibi bendeniz de, kuvayı takdiriye mutemet bulunduğumdan iddia edebilirim ki, benim kadar sizi ruhunuzun en amik köşelerine kadar anlayabilmiş bir fert yoktur. Şimdilik tamamiyle bilemiyorum 'ki nasıl bir saik Hükümetle zatî âlileri arasında bir anlaşmamazlık ihdas eylemiştir. Şüphesiz amayı ağraz ile mâlûlinin müvellidatmdan olacaktır. **İngilizler tarafından bâzı kumandanlarımız hakkında mesbuk muamelenin zatî âlilerine tatbiki hiç de muntazar olmamakla** beraber her ihtimale göre bu işin hüsnüsuretle halli çaresini düşündüm. Kudreti âliye ve hamiyeti vataniyelerinden haif olarak haksızlıkları inkâr olunamayacak düşmanlarımız zatî âlilerinin böyle mühim bir momuriyeti askeriyede bulunmalarından lertzanı olmalarına müptenidir ki, sizi bu; vazifeden ayırmak teşebbüsünde bulunmuşlardır. Mağlûbiyet devasız bir iletir. Bunların arzularına âdemi iltifat birtakım eracif ihdası suretiyle menafiii vataniyenin imhasına çalışacakları korkusudur ki, maatteessüf bir müddet hidematı bergüzidelerinden mahrumiyete Hükümeti mecbur ediyor. Hakkı âlilerinde pek ziyade teveceühkâr 'bulunan Zatî Hazreti Padişahî çakerlerini bilhassa kabul ile bu işin bir hüsnüsurete ifragını tenezzülen müzakere buyurdular. Mazereti vücudiyeden ibalhis ile gerek **Dersaadet ve gerekse arzu buyurulacak her hangi bir mahalde tebdilhavaya tarafî âlilerinden müsaade talep olunmak** ve mucibince icabı ifa kılınmak nezdî hâl millet ve Hükümette haiz oldukları mevkiin mahfuziyetini temin etmiş olmakla beraber düşmanlarımızın metalibi vakıasına da bu suretle nihayet verilmiş olacağı mütalâası karini tasvibi âlii şehriyari ve hattâ bizzat tarafî zişerefi hümeyunlarından dahi ayrıca tarafî saadetlerine yazılacağı irade ve ferman buyurulmuştur.

Elimden gelecek her arzularının husulüne çalışılacağı nezdî hâl âlilerinde de müsellemler olmak lâzımgelen âcizleri işbu temenniyatı hem resmî ve hem de hususi yapıyorum. Ve işte o hususiyete

³⁶ - T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, İkinci İçtima 24.4.1336/1920, Devre 1, I, s. 13

binaen de söylyeçeğim ki vereceğiniz âcil cevabı muvafakat yalnız hakkımdaki itimat ve muhabbetinize delil değil, aynı zamanda makamı nezarete ümidettiğim muvaffakiyata da mebde olacaktır. Ellerinizden öperim.»

Zatı Şahaneye sureti hareketim hakkında Harbiye Nezaretine yazdığımı arz ettim. Ferid Paşaya da cereyanı ahvali izah ettikten sonra tebdilhava suretiyle de Anadolu'da kalmakta bir beis görmediğimi yazdım.

Harbiye Nazırı Ferid Paşanın Erzurum da aldığım bir telgrafnamesinde:

Derseadete hareketlerinin tesri buyurulmasını rica ederim, denilmekte idi.

Telgraf basında da Ferid Paşa şunları söyledi : «Paşam! İtilâf mümessillerinin pek katı müracaatları bugünkü telgraf namemi yazmaya mecbur etti. Zatı âlilerini benim kadar kimse bilemez. Hamiyeti vataniyelerinin ulvî gayelerine vâkıfını. Bendeniz İstanbul 'a teşrif buyuralacağını gerek Şevketmeap Efendimize ve gerek mümessillere karşı taa'hhüdeylcdim. Mahcub olmyacağıma eminim.

Hakkı âlilerinde itilâf mümessillerinden de burayı teşriflerinde hürmetten başka birşey muntazar değildir. Bunlar temin edilmiştir. (Handeler)©Ancak ve ancak zatı âlilerinin hemen o havaliyi terk ile buraya gelmeniz lâzımdır. (Beklesinler sesleri ve handeler)³⁷

Ferid Paşaya verdiğim cevapta şunları söylemişim:³⁸

1. Âcizlerinin vatan ve milletin selâmetine hizmet etmekten başka bir gaye ve maksadım olmadığı ve halen dahi devletin hududu hazırası dâhilindeki mesai ve faaliyetim bu cihete matuf ve masruf olduğu halde Düveli itilâfiye mümessillerinin şahsiyetimden bu derece mütevehhim bulunmalarının birtakım ağraz ve tezvıratın ileri geldiğini ve bunların da âcizlerini bütün hissiyat ve efkâriyle tanıyan ve amali seniyei mülûkâne ile evamiri hükümet dairesinde çalışacağıma itimat buyuran zati devletleri tarafından verilecek izahat ve teminatla kabili tashih ve izale olduğuna mutmainim.
2. Dört gün evvel arzu ve iradei şahaneye makrun olmakla itilâf mümessillerince de itiraza şayan olmadığı anlaşılan teklifi devletleri cevabı alınıp mütalâa edilmeden Derseadete hareketi âcizanem taahhüt buyurulmamalı idi.
3. Hiçbir sebebi mâkul yok iken **İzmir'in ve Antalya'nın** hükümetimizin malûmatı dahi olmadan düşmanca işgali ve silâhsız biçare halkın Rum eşkiyasma doğratılması ve binlerce ırz ve namusun payımal edilmesi ve el'an da Aydın vilâyetinin her tarafında bu fecayiın devam ve temadisi bir müddet evvel oradan Nurettin Paşanın alınmasının ve vahim bir kumanda tahavülünün neticei şükranı mı idi? Bu travali için dahi böyle kanlı bir akıbet hazırlanmış ve buna mâni görülen kumanda heyetlerinin tahvili lüzumu hissedilmiş ise mümessillerin imhayi vatanı müstelzim teklifatı karşısında ricali **hükümetimizin ikinci bir hiyanete vâsıta olmaktan ise efradı millet arasına ferdolarak karışması mucibi imtisal bir vatanperverlik olur.** Şark'tan Şevki ve İhsan Paşaların alınması vatanımızın aksamı Garbiyesinin gaddarane işgali programının tatbikine derece mümanaati ne olabılmıştır?

Ferid Paşanın verdiği cevap şudur: ³⁹

Beyanatı aliyeleri doğrudur. Ancak bir hareketi milliye vukubulacağıma iman eden İngilizleri kudreti âliye ve hamiyeti müsellemleri endişenak etmiş ve düşmanlarımız tarafından her gün bir suretle işaa edilen tezvırat bu! Endişeyi tezyideylemiş olacak ki, **bugün behemahal zati âlilerinin ordunun başından İstanbul'a getirilmesini Babiâli'den talebetmişlerdir.** Bu taleplerini tehditkârane bir lisanla söylemişlerdir. Dört gün evvelki halin şekline göre zati Hazreti Padişahînin tensibi şehriyarilerine iktiran eden teklifi âcizanem vâki olmuş idi. Fakat bugünkü hal böyle bir ani

³⁷ - T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, İkinci İçtima 24.4.1336/1920, Devre 1, I, s. 13

³⁸ - T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, İkinci İçtima 24.4.1336/1920, Devre 1, I, s. 13-14

³⁹ - T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, İkinci İçtima 24.4.1336/1920, Devre 1, I, s. 14

ve âcîl bir davete icbar ediyor. Babîâlî'de makina başında geç vakte kadar sizi rahatsız etmekteğim takdir buyurulur ki, bir mecburiyet ve hissi menfaati vatan icabıdır. Aynı zamanda istihkakı âlileri bulunan hürmet, İngilizler tarafından ibraz olunacağı Hariciye Nazır Vekili marifetiyle temin olunmuştur. İlk telgrafnamei âcizanemde de ima eylediğim veçhile Paris konferansı mukarreratma inkıyattan gayri yapılacak bir şey görülememektedir. Şimdilik hüsnüâmizeş şıkkını ihtiyar münasip gibi görülüyor. Ve işte bu sebebe mebnidir ki, acilen Derseadete hareketi aliyelerine intizar olunuyor.

Elbette ki, huzuren mülakatımız bizi de tenvir edecektir. Mümessillere olveçhile tebligat ifa edilmek üzere hareket Duyurulacak anı karibin tâyinini ricaen intizar etmekteyim.»

Verdiğim cevapta şu maddeler vardı :⁴⁰

1. Dünkü telgrafnamei âlilerinde Paris konferansı mukarreratma inkıyattan gayri yapılacak bir şav görülemediği beyan buyuruluyordu. Bu mukarrerat nelerdir? Ajansların en son tebligatı istiklâli millîmizi ve mukadderatımızı pek ümitsiz bir halde gösteriyor. Meselâ Paris konferansı **Trakya, Pontüs'e, İzmir, Kilikya mesailini devletin aleyhine olarak tâyin etmiş ve vilâyatı Şarkıyede de Ermenistan hâkimiyetini kabul ve teyideylemiş** ise bu mukarrerata inkıyat için vekâlet ve salâhiyeti alan ve takdir eden kimlerdir.? Sadrazam Paşa Hazretleri vatan ve milletin hukuku mukaddesesini imha eden bu fena vaziyetleri meni ve izale için ne gibi müspet ve maddi teminatla ve ümitle avdet ediyorlar?

2. Zati Şahaneyi tek mil hakaiki devlet ve milletten ve dekaiki hukuku hilâfetten samimane bir lisanı sadakatle tenvir buyurmak ve gayrimesul olan zâtı akdesi Padişahînin âmâl ve iradatı seniyelerini daima âmâli hakikiyei din ve Devlete imale eylemek lâzımdır. Derseadetteki bâzı zevat ve bilhassa maalesef bir iki ay bile! Payidar olamıyan mütehavvil kabineler, kendilerinde zahir olan galatı rüyet, za'fı kalb, milletin âmâli umumiyesine makûs ve gayrimeşru fikirlerle vekâlet ve istimali salâhiyet etmek gibi tarihin en feci mesuliyetlerinden katiyen uzak kalmalıdır.

3. Şahsiyeti âcizaneme gelince: Pek yanlış ve hatalı telâkkiler olduğunu görüyorum. Bugün vatanımızda bir kudreti millîye varsa o cereyan, felâketlerden mütenebbih olan milletin kalb ve dimağından doğmuştur. Âcizleri de ancak ona tâbi bulunmuş oluyorum. Âcizlerinin buradan çekilmesi ve saire gibi tertibat pek yanlış ve bilâkis pek hatarnâktir. Âcizlerinin masuniyeti hakkında Hariciye Nâzın Vekili B. Efendi tarafından İngilizlerden teminat alındığı beyan buyuruluyor; buna pek mütehayyir oldum. Çünkü Devletleri ve milletleri nam ve şerefine olarak bir tarzı resmide imzaladıkları mütareke ahkâmını muhafazaya bile asla riayet etmeksizin alabildiğine tecavüzlerde bulunan ve mütaaddit haysiyetsiken misaller ihdas eyliyen İngilizlerin bu teminatına itimadetmek pek safderunluk olur. Yalnız tamamıyla itimat buyurulsun ki, eğer memleketin halâs ve selâmeti şahsımın çekilmesine vabeste olsaydı bilâ kaydüşart ve nev'i beşere hiçbir ümit ve emel raptına tenezzül etmiyerek nefsimi kurban etmek kadar vicdani ve basit bir şey olamazdı. Binaenaleyh aradaki tefavütü azîm, hakiki vaziyetin henüz oraca takdir olunamamasındadır. 4. İhtiyar edildiği tasvir Duyurulan hüsnüâmizeş tarikini müessif buluyorum. Çünkü hüsnüâmizeş za'fı terviç ve idame değildir. Mütarekenin akdinden bugüne kadar Hükümeti merkeziyenin maalesef birbirini takliden âciz ve zaif vaziyetler alması ve Kuvvei Milliyeden zerre kadar ahzi kuvvet etmemesi nihayet Düvelî itilâfiyenin memleketimizi bilâ mâni istilâ emellerini teshil eylemiştir.

General Allenbi ile elyevm Zati Hazreti Padişahînin Başmabeyncisi olan Harbiye Nazır Esbakı Yaver Paşanın bizzat vâki olan muhaveresine ve müşarünileyhin mâruz kaldığı muamelei dilsuze ve ayrıca bir ecnebi Generali ile Harbiye Nâzın esbakı Abdullah Paşanın mülakatında Generalin kullandığı istiklâlşiken lisana bu münasebetle celbi dikkat eylerim.

Şimdiye kadar evvelki kabineler tarafından takibolunan bu tarik hüsnüâmizeştir ki, Anadolu'nun Garp aksamı ve **Payitahtı saltanat ve Hilâfette Hükümdarı zışanımızm saraylarına kadar fecî**

⁴⁰ - T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, İkinci İçtima 24.4.1336/1920, Devre 1, I, s. 14

bir şekilde işgal ve Kuvayi Milliyeyi tefrik ve imhaya tasaddi ettirmiş ve Şarki - Anadolu için de aynı muamele karibeyi ihzare başlamıştır. Binaenaleyh zatiâlilerinin ve dâhil buldukları kabinenin buna âlet ve vasita olmaması vatanperverliği temenni olunur, ilâve eylerim ki: İçtihat ve kanaati âcizanemde isabeti mutlaka olduğundan hiç şüphem yoktur. Çünkü bu içtihat ve kanaat her taraftaki ashabı vukuf ve hamiyetin ve nüfüzü nazar erbabının kanaati müştereke ve umumiyesinc ve hassaten vicdanı millînin intibaatına müstenittir.

Anadolu'daki büyük kumanda makamlarının bir müddetten beri sarsılması ve o boşlukların yerine ancak zaıf ve nadanın ikamesi gibi Garbi Anadolu'yu mezbuhane bir surette kaptıran eslâfi kiramızın siyasetine bir kerre daha celbi dikkat eylerim.

Ali ihsan Paşa ile Nureddin Paşa ve onun yerine getirilen Ali Nadir paşa hâdisesini tarihi millî teşhir edecektir. Mademki, bugün zatı devletlerinin haiz buldukları makam, vatan ve milletin selâmetini temine kâfil bir kudret bahşolamıyor. O halde eslâfin açtığı rahneleri bu kere de vatan ve milletin aksamı şarkiyesinde tevsi için zatı devletleri gibi sermayesi ancak hamiyet olması lâzım gelen kıymettar ve tcerübekâr bir vücudun serfuru etmesine hiç de lüzum ve saiki mücbir yoktur, **istiklâlini zayi eden makamınızın terki suretiyle tarihin ayan olan bir sahifei biemanından bir şerefi memduh ile sıyrılmak her halde bütün erbabı namus ve hamiyet tarafından intizar olunuyordu.**

Ferid Paşaya en son verdiğim cevap şudur: ⁴¹

Harbiye Nâzırı Ferid Paşa Hazretlerine Erzurum 6. VII. 1336 Ermenistan'a mevud olduğunu bilmekle heyecan ve galeyanda bulunan vilayeti Şarkiye ahali arasında çıkıp gelmek hususundaki teklifi devletlerini ifade iradei şahsiyemi istimalden manen ve maddeten memnu bulunuyorum. Vaziyetin takdirini müsellemlen olan fetanet ve nüfuzu! Nazarı sâmilere arz eylerim efendim.

Üçüncü Ordu Müfettişi ve Fahrî Yaveri
Hazreti Şehriyarî Mustafa Kemal

Not. Konuşmanın sadece bir bölümü verilmiştir.

3. SONUÇ

Heyeti Temsiliye'nin 19 Mart 1920 tarihli seçim talimatına göre seçilmiş olan milletvekilleri Nisan ayı başından itibaren Ankara'ya gelmeye başlamışlardır. Heyeti Temsiliye açılış için bir program düzenlemiş, bunu yurdun her tarafındaki askerî ve mülkî makamlara göndermiştir. Sivas'ta yayımlanan "İrade i Milliye" gazetesinin 22 Nisan 1920 tarihli sayısında yayınlanmıştır.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, 23 Nisan 1920 Cuma günü, saat 13.45'te toplanmıştır. Hazır bulunan en yaşlı üye 1845 doğumlu Sinop Milletvekili Şerif Bey'dir. Başkanlık kürsüsüne çıkar ve açış konuşmasını yapar. Konuşması şöyledir:

"Değerli hazır bulunanlar, İstanbul'un geçici kaydıyla yabancı devletler kuvvetleri tarafından işgal ve bütün esasları ile Hilafet makamı ve hükümet merkezinin bağımsızlığı ortadan kaldırıldığını biliyorsunuz. Bu duruma baş eğmek, milletimizin önerilen yabancı tutsaklığını kabul etmesi demek idi. Ancak tam bağımsız yaşama kesin azminde olan ve her şeyden önce özgür ve başı dik milletimiz tutsaklığı şiddetle ret etmiş ve derhal vekillerini toplamaya başlayarak Yüce Meclisimizi vücuda getirmiştir.

Ben bu Yüce Meclisin yaşlı başkanı olarak, Allanın yardımı ile milletimizin içte ve dışta tam bağımsızlığını ele alıp yönetmeğe başladığını bütün dünyaya ilan ederek Büyük Millet Meclisini açıyorum. Kutsal başımız, bütün Müslümanların Halifesi ve Osmanlıların Padişahı VI ncı Sultan Mehmet'in yabancıların elinden kurtarılması, sonsuza kadar Başkent İstanbul ile işgal altında türlü

⁴¹ - T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, İkinci İçtima 24.4.1336/1920, Devre 1, I, s. 14-15

acılar çeken ve acımasız olarak yok edilmeye çalışılan diğer illerimizin düşmandan arındırılması için bize güç vermesini, Yüce Tanrı'dan diliyorum."

Söz alan Mustafa Kemal Paşa (Ankara), "Yüce Meclisimiz, bilindiği gibi olağanüstü yetkileri haiz olarak yeniden seçilen milletvekilleri ile saldırıya uğrayan Başkent'ten canını kurtararak buraya gelen milletvekillerinden oluşmaktadır. Bu milletvekilleri ile bir Yüce Meclis oluşturulması ancak yeni bir seçim usulü ile seçilen milletvekilleri ile kabil olabilmektedir. Şu anda Meclisimiz toplanmıştır. Yeni seçimlerle evvelce seçilenlerin eşit yetkide görev yapacağı kuşkusuzdur." diyerek seçim tutanaklarının incelenmesi için komisyon teşkilini önerir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

Ali Fuat Cebesoy, Siyasi Hatıralar Büyük Zaferden Lozan'a Lozan'dan Cumhuriyete, İstanbul, 2005

Bülent Tanör, Kuruluş ve Kurtuluş, İstanbul, 2009

Cemal Kutay, Türkiye İstiklal Ve Hürriyet Mücadeleleri Tarihi, IX, İstanbul 196

Kazım Karabekir, İstiklal Harbimiz, İstanbul, 1969

Mazhar Müfit Kansu, Erzurum'dan Ölümüne kadar Atatürk'le Beraber, Ankara, 1998-II

Mazhar Müfit Kansu, Erzurum'dan Ölümüne kadar Atatürk'le Beraber, Ankara, 1998

Orhan Doğan, Atatürk ilkeleri ve İnkılap Tarihi, Ankara 2010,

Osman Özsoy, Saltanat 'tan Cumhuriyet'e Giden Yolda Kurtuluş Savaşı'nın Perde Arkası, İstanbul, 1999

Osman Özsoy, Saltanattan Cumhuriyete Kurtuluş Savaşı Olaylar-Belgeler-Gerçekler, İstanbul, 2007

Rıdvan Akın, TBMM Devleti (1920-1923) Birinci Meclis Döneminde Devlet Erkleri Ve İdare, İstanbul, 2001

Rıza Nur, Grace Ellison, İlk Meclisin Perde Arkası (1920-1923), İstanbul, 2007

Sabahattin Selek, Milli Mücadele (Ulusal Kurtuluş Savaşı), II, İstanbul, 2002

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, 24 Nisan 1336/1920

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, 9 Mayıs 1336/1920

Tarık Zafer Tunaya, Türkiye'de Siyasal Gelişmeler 1876-1938, İstanbul, 2003